

PREDGOVOR

Kada su se ovi eseji što slijede, počeli pojavljivati po raznim stručnim časopisima, nerijetko su prošli nezapaženo, a tek sada, skupljeni na jednom mjestu, kao da su ostvarili pravo zajedništvo. To će im naravno produžiti život, ali će ih i bitno izmijeniti.

Tekstovi u stručnim časopisima postižu određenu trajnost, iako se ona odnosi na datum njihova objavljivanja. Disciplina raste kao stablo na kojem je narav i uloga svake nove grančice određena njezinim mjestom u cjelini.

Svaki se prinos opravdava postavljanjem novih pitanja, koje na dnevni red, u svoje vrijeme, ponovno postavlja struka. Kasniji stručnjaci na istom području s poštovanjem citiraju svoje prethodnike, navodeći njihova imena i datum objave njihovih tekstova, što nas opet navodi na pomisao da je protok vremena isto što i napredak te da novi naraštaji, oslanjajući se na svoje prethodnike, uz obostranu korist, ostvaruju zajedno zaštićenu vertikalu totemskoga stupa.

Prednosti organiziranog istraživanja su očite, iako sustav također postavlja ograničenja koja nisu svakome po volji. Meni nije odgovarao zbog temperamenta, a djelomično zbog toga što u životu nisam lajao isključivo na jedan mjesec. Nitko se ne može nadati da će osmisliti neko područje proučavanja, a bez da je svjestan aktualnih pitanja i traženih odgovora; tako sam uvijek crpio svoje teme gdje god bi ih nalazio, ili kod antičkih mudraca ili u prošlogodišnjim izdanjima; izabrao sam pitanja iz zagonetki što sam ih nalazio na vlastitom putu. Zato moji tekstovi, kad se prvi put pojave u publikacijama, djeluju nedefinirano, a svoj pravi *raison d'être* razotkriju tek kad se vrate ishodištu i kada se jedan na drugoga nadovezuju.

To je doista tako zbog toga što moji tekstovi pokrivaju široko područje različitih struka. Logično je da su, u vremenu kada je na svakom području zastrašujući porast novih činjenica i teorija koje treba znati, psiholozi, povjesničari umjetnosti, pedagozi, terapeuti, pa čak i slobodni filozofi,

svedeni na obrađivanje vlastitoga vrta. Nije ono što sam uzgajao manje određeno, nego sam iz snopa hibrida pokušao uzgojiti nešto posebno.

Prije dva desetljeća moji odani i strpljivi izdavači tiskali su mi prvu knjigu eseja *Prema psihologiji umjetnosti*. Što je tada bila novost, danas je gotovo utvrđena znanost. Ali, umjesto da pokušam dati sustavan pregled područja psihologije umjetnosti, nastavio sam svoje pohode u posebno problematična područja koja su poticala moju znatiželju. Želio sam, u svakom od opisanih slučajeva, objasniti ono što tema zahtijeva i zbog čega sam morao pooštriti određena osnovna načela i istražiti opseg njihova primjenjivanja. Međutim, u prirodi ovih tekstova nije da se nameću svojim naslovima, nego da prije svega ukažu na sveopću primjenu tih načela. Kada sam građu prikupio i vidio je kao cjelinu, i mene je iznenadila njihova raznovrsnost. Nadam se da se ova repriza glavnih tema neće shvatiti samo kao njihovo puko ponavljanje, obavezno dosadno čitatelju, nego ponajprije kao veza kojom bi se različita gledišta ujedinila, da im se u zdanju mišljenja dade ono mjesto koje im pripada.

Kakvo bi bilo to zdanje? Možda bi u ovoj prilici bilo korisno dati njegov kratak opis što bi čitatelju pomoglo da lakše prihvati nužne apstraktne formulacije, koje su neizbježne u sublimiranju teorije. Moje je zanimanje za epistemologiju, odnosno proučavanje spoznajnog svojstva uma u komunikaciji sa stvarnim svijetom, stalno. Od početka sam uvjeren da je dominantan instrument te komunikacije osjetilno opažanje, posebno ono vizualno. Iz toga proizlazi da ono nije mehaničko bilježenje podražaja koje fizički svijet nameće receptorima čovjeka ili životinje, nego aktivno i stvaralačko prihvaćanje strukture. *Psihologija gestalta* bavi se analizom tipa postupka kojim se to prihvaćanje strukture i postiže. Ono služi da se organizmu osigura ne samo potreban inventar objekata, nego i primarno dinamično izražavanje oblika, boja i muzičkih tonova. Prožimajući se, opažajno izražavanje, čini umjetnost mogućom.

Spoznaja kroz opažajna polja postupka, kako sam definirao intuiciju, djeluje uz sekundarnu, ali obveznu, pomoć intelekta. Intelekt dopunjava intuitivni sinopsis mrežom linearno povezanih pojmova. Iz toga slijedi da je njegovo primarno sredstvo verbalni jezik, sastavljen od lančano povezanih znakova, koji predstavljaju apstrakcije. Može se u potpunosti priznati važnost jeziku pa ipak ne prihvatiti trenutačno pomodnu opčinjenost kojom se riječi opterećuju nerazumnom odgovornošću. Intelekt i intuicija zajednički stvaraju mišljenje, koje je neraskidivo od percepcije u znanostima, kao i u umjetnostima.

Organizacijska načela, koja upravljaju percepcijom u živčanom sustavu i njezinim odražavanjem u svijesti, jedan su od tri sastavna dijela spoznaje. Drugi dio je objektivna struktura fizičke stvarnosti kako je umu prenose osjetila. Umjetnost, znanost i zdrav razum svakodnevnog života nastoje odati priznanje ovoj objektivnoj strukturi. Naglašavanjem objektivnih uvjeta stvarnosti pokušavam se suprotstaviti razornom učinku filozofskog relativizma. Posebno sam istraživao svojstva prostora i vremena i njihovu relevantnost prema umjetnosti.

Treći sastavni dio spoznajne aktivnosti od posebne je važnosti za umjetnost. U vezi je sa svojstvima medija putem kojih se oblikuju spoznajna iskustva. U analizi medija ukazao sam na mnoge nesporazume do kojih dolazi, posebno pri tumačenju nerealističkih umjetničkih oblika, kad se, primjerice, karakteristike slika, koje proizlaze iz svojstva dvodimenzionalnog reprezentiranja, pripisuju pojavama opaženim u prirodnom prostoru. Vizualne predodžbe nisu manipulacije prirode, nego ekvivalenti opremljeni pogodnostima medija.

Ove i druge ideje vodilje neprekidno se razvijaju, ovisno o tome na koji se način u knjizi pojavljuju. Prilikom biranja tekstova za ovo izdanje nastojao sam sačuvati njihovu izvornu međusobnu neovisnost. No, kako sam se njima istodobno bavio, na neke aspekte počeo sam drukčije gledati, što je dovelo do nekih manjih, ponegdje i bitnijih promjena. Nikada svoje tekstove nisam smatrao konačnima i nepromjenjivima, nego samo bilješkama za stalnim osvajanjem bolje svjetlosti. Možda bi, umjesto da bude uhvaćeno kao konačno u objavljenoj knjizi, bilo bolje da ostane na jednom od tek otkrivenih ekrana, koji piscu dopuštaju promjenu mišljenja i riječi sve dok je živ.

Ann Arbor, Michigan
1984.

R. A.